

4. Kocherha S. Kulturosofiia Lesi Ukrainky. Semiotychnyi analiz tekstiv [Culturism of Lesya Ukrainka. Semiotic analysis of texts]. Lutsk, 2010, 656 p. (in Ukrainian).
5. Ukrainka Lesia. U pushchi. Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. T. 5. Dramatychni tvory (1896 – 1906) [In the forest. Collected works in 12 volumes. T. 5 Dramatic works (1896 – 1906)]. Kyiv, 1976, pp. 9-134, 301–311. (in Ukrainian).

**Maria Moklitsya. Psychological Narrative in the Works of Lesya Ukrainka (on the Example of the Drama "In the Forest").** The article deals with the differentiation of the term "psychoanalytic narrative" according to use in various fields of science, especially in psychology and literary criticism. The hypothesis is put forward for the introduction into the scientific circle of the concept of "implicit psychoanalytic narrative": the designation of the features of fiction, directed at the diagnosis of mental states, when the awareness of the unconscious is accompanied by the creative process of the writer and forms the basis of understanding the life problems of the character.

It is argued that without the notion of "implicit psychoanalytic narrative" it is impossible to decode numerous conflicts in the plot of Lesya Ukrainka, to adequately assess the nature of the psychology of her work. The diagnostic focus of most stories forms subtext tension, provides polyphony and paradoxical complexity of its works. The example of the drama "In the forest" shows that the implicit psychoanalytic narrative allows us to answer the questions about the causes of the artist's decline and his suicidal desires in the final of the work.

**Key words:** implicit psychoanalytic narrative, Lesya Ukrainka, "In the forest", psychology.

---

Моклиця Марія Василівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID ID: 0000-0001-7984-4377*; moklytsja@gmail.com

УДК 821. 160. 1 – 32

Сергій Романов

**«Бояриня» Лесі Українки та «Гетьман Дорошенко»  
Л. Старицької-Черняхівської: діалог текстів у співвіднесенні  
історіософських підходів**

У порівняльному контексті розглянуто історичні драми Лесі Українки та Л. Старицької-Черняхівської, присвячені часам Козацької республіки періоду її занепаду. Письменницям залежало на тому, аби з максимальною повнотою

показати цивілізаційне зіткнення вільнолюбних, але роз'єднаних міжусобицями та приватними амбіціями українців, та деспотичної, однак цілеспрямованої у своїх імперських прагненнях Московії. Л. Старицька-Черняхівська реалізує свій художній задум, актуалізуючи реальні історичні події, в яких задіяно реальних історичних діячів. Для Лесі Українки визначальним стає інтерес до індивідуально-психологічних реакцій на суспільні виклики, тому її герої є вигаданими, але максимально типізованими постатями часу.

**Ключові слова:** історія, мистецтво, життя, смерть, ворог, війна, честь, обов'язок.

Беручи до зіставного дослідження два такі, здавалося б, суголосні і водночас різночасні твори, потрібно бути свідомим об'єктивних труднощів. Адже ставити їх одне навпроти одного, або нижче / вище, навіть враховуючи те, що в доробкові однієї з письменниць маємо справу з вершинним здобутком, а в іншому випадку (на думку авторки) з не у всьому вдалою річчю, не зовсім коректно. Справа у тім, що кожна з драм, незважаючи на єдиний час написання, належить різним за світоглядом і стилістикою авторкам, а відтак, і літературним періодам, вирішує свої ідейно-художні завдання, має цілком власну історію рецепції та сценічного утілення. Тому доречним видається дискурс не тільки паралельного, а й узаємодоповнюваного, заміщуваного прочитання. Такий підхід, коли не у всьому виправдано тактичними, то з лишком «покривається» стратегічними міркуваннями. Адже вимальовується унікальна можливість побачити особливості притягування / відштовхування не тільки двох різнозаряджених творчих світів (і письменниць, і текстів), а й двох мистецьких епох, увиразнених доробком представників одного покоління.

Узаємодоповнення, про яке йшлося вище, чи не всуціль складається з ланцюга (кола?) протилежностей. Спільною, щоправда, є вихідна точка дії – її час, який, в обох випадках, окреслюється гетьмануванням Петра Дорошенка. Та коли Л. Старицька-Черняхівська будує твір цілком на історичному матеріалі, більше того, робить його частиною оповіді, то Леся Українка, сказати б, іде шляхом найменшого опору матеріалу, моделюючи, в своїй улюбленій манері, до дрібниць достовірний, але вигаданий сюжет. Композиційним каркасом визначається і сам простір твору, що, у першому випадку, є соціально-політичним, а у другому – приватно-особистісним, зведеним на т. зв. рівень мікроісторії. Цим

пояснюється й орієнтованість на події лінійного зовнішнього життя (поточного процесу) і, відповідно, на перипетії внутрішнього світу людини, в усій складності її думок, почуттів та реакцій. Наступною ланкою художньої структури постає персонажна сфера, де головними дійовими особами «Гетьмана Дорошенка» виступають реальні постаті минулого, а в «Боярині» – вигадані, що, зрозуміло, виявляє різні рівні типологізації та психологічного портретування. Останнє багато у чому залежить ще й від статі протагоніста, котру одразу й семантично чітко декларовано назвами творів. Сказане безпосередньо зумовлює сам ракурс зображення і, опосередковано, але з «опертям» на виразні авторські інтенції, чоловічий та жіночий оповідні дискурси. Коли ж, умовно кажучи, спробувати замкнути класицистичну триєдиність на місце дії, то побачимо, що кожна із драм локалізує ситуацію у власному, протилежному іншій, просторі Батьківщини і чужини. Представлена у такий спосіб епоха отримує, можливо й несподівану, однак важливу, і з мистецької, і з історіографічної точок зору, повноту.

Обраний для художнього пізнання час, примітний у багатьох своїх виявах. У європейській історії XVII ст. – це період модерного націєтворення, усталення ідентичності провідних етносів континенту. Україна у цьому процесі не була винятком, козацькою шаблею виборюючи власне місце на світовій арені. Та мілітарно здобуту державу втримати не вдалося. Богданова булава виявилася заважкою для наступників, а його спадщина – ласим шматком для сусідів. Однак героїчний чин предків не пішов у непам'ять і їхні далекі нащадки у добу, котра теж зватиметься модерною і розкриє перед Україною нові можливості, актуалізують колишній досвід. Запущена в культурний обіг Шевченком і Кулішем «козацька ідея», уже в останній чверті їхнього століття знайде не тільки відданих і творчих апологетів, а й численних епігонів, зугарних тільки тиражувати маловартісне і поверхове. По-справжньому продовжити й розвинути почате «батьками-засновниками» виявиться до снаги не багатьом.

Основою, довкола якої обертатимуться зусилля талановитих авторів, стане візія «золотого віку» України явленого феноменом Козацької республіки. То ж не дивно, що саме її духовна спадщина ляже нарізником «міфу про походження» і головним культурним ресурсом для національного пробудження і консолідації. А вже сама

нація, за спостереженнями істориків, на конкретно-історичному рівні є постійною базою і практичною моделлю для відродження утраченої або розбудови нової держави. Звідси й усвідомлення інтелектуалами власної ролі та відповідальності за вікопомної ваги процеси, необхідність не тільки згадати минувшину в усій її величі та славі, а й розібратися у втратах, травмах і трагедіях, якими вона рясніє. І особливо проникливими у цій болісній, але вкрай потрібній «роботі над помилками» виявилися жінки. Коли пригледітися до їхніх зусиль «прозирнути» глибінь століть, то виразним постане прагнення дошукатися причин, якоїсь справді неунікненності, фатальності національної поразки, котру засвідчують віки бездержавності. А узята обома нашими письменницями доба – благодатне поле для такого взірця «досліджень».

Гетьманат П. Дорошенка – то переломний час не тільки у зовнішньополітичному, загальносуспільному бутті країни. Не меншої ваги процеси відбувалися й на рівні свідомості, менталітету народу, і найперше у середовищі провідних верств. Саме тоді закладалися основи типу особистості, що її і нині іменовано «імперською людиною». Ось на цих ключових точках національного буття, точках біфуркації та викривлення, й зосереджено авторську увагу. Чому Україна не змогла відстояти такою кров'ю здобуту державність? Які причини переходу вільних статусом і свідомістю людей у підпорядкування? Більше того, добровільне підпорядкування рівного, а культурно, то й вищого – іншому, нижчому? Як відбувається трансформація країни в провінцію, держави в колонію, свободи у рабство? І, мабуть, головне: чому цей алгоритм постійно повторюється? Л. Старицька-Черняхівська шукатиме цьому пояснень передовсім у політичній, а Леся Українка – особистій, індивідуальній площинах.

Конфлікт, що в основі кожної з драм, де з більшою, а де з меншою очевидністю, але виразно виводить дію поза межі поточного (стосовно і часу твору, і часу автора) політичного моменту. Адже, коли прийняти тезу про головну колізію історії як конфлікту культури («живої», динамічної сутності) і цивілізації (усталеної, застиглої структури), то змагання України за свою долю постане не лише у світлі актуальних цінностей – суверенітету, повноцінного державного апарату, мілітарної потуги, релігійного культу тощо. Не менш значущими будуть поняття наднаочного рівня.

У своєму «виборі без вибору» Козацька республіка змушена була визначатися поміж двома цивілізаційними векторами: східним і західним. Останній, представлений Польщею, зазнав поразки, Але й рух у протилежний бік, що на початках уважався таким перспективним, виявився програшним. «Схід» аж ніяк не творив альтернативи. «Прихилитися» до Туреччини або Московії (останню обиралося з огляду на спільну віру) однаково означало відірватися від власного кореня. Про це ж писала і Леся Українка у листі М. Кривинюкові, зокрема коли окреслювала ключову тезу задуманої брошури парафразою із народної пісні «як наші “не знали, кому прихилитися, а которому царю” і як не варт “нікаторому” прихилитися» [2, с. 644].

Спілка з будь-якою із названих країн у яких би формах вона не закладалася – союзницький договір, протофедерація, васалітет – була приречена згори. І річ тут не тільки у політичних обставинах, або зрадливості чи зажерливості котроїсь зі сторін. Дивитися слід глибше, у самі витoki етнічних джерел. А допомогти у цьому зможе Ентоні Сміт своєю недавньою книгою. Працюючи переважно з матеріалом сивої давнини, дослідник однак, не рідко апелює і до пізніших часів. Так, виокремлені ученим універсальні форми національних об'єднань легко проектується на модерні епохи. Коли ж визначати, так би мовити, територіальне походження, приналежність й ареали поширення визначених моделей у формах державних утворень, то можна помітити доволі чітку поляризацію у векторах схід – захід.

Перші дві моделі є плодами орієнтальної свідомості з її самозамкнутістю, зануреністю у власну сутність і специфіку, вірою у надреальні чинники світоладу. Так, говорячи про «ієрархію», Е. Сміт наголошує, що «у конкретному значення це слово позначає освячений устрій, оскільки вважають, що він відображує і втілює на землі небесний устрій. Є два різновиди такого священного устрою. В першому сам володар є Богом, а йому допомагають верстви духівництва й аристократії, які поділяють частину його святості. [...] у другому й набагато поширенішому різновиді монарх – представник Бога на землі, отримує від нього свої владні повноваження й видає укази його ім'ям, проте згодом і йому можуть надати божественні почесті» [3, с. 108]. Цікаво, що промовистими ілюстраціями заявлених тез рясніє укладений Лесею Українкою підручник

«Стародавньої історії східних народів». Зокрема розділи присвячені Єгипту, Мідії, Персії. А от у частині про Ізраелітів (євреїв) знаходимо кореляцію з думками британця про публічні культури засновані на «заповіті». Адже «Згідно з цією концепцією, пов'язаною здебільшого з монотеїстичними традиціями, божество обирає спільноту, яка має виконувати його волю, й відокремлює її від інших спільнот, вимагаючи, щоб її члени виконували певні обряди та обов'язки в обмін за його ласку й благословення» [3, с. 109]. У більшості виявів протилежною окресленим (хоча внутрішньо й амбівалентною) постає «громадянсько-республіканська» – третя і найпізніша у часі модель. Її появу слід пов'язувати із грецькою та римською античністю, а отже, протоевропейською світоглядною парадигмою. Переваги нових форм суспільного рівно ж як індивідуального мислення, а тут є певний поступ, виявляються передовсім у тому, що «члени громади були обмежені світським договором, а не заповітом із Богом і їхнім ідеалом була свобода за умов верховенства світського права, а не самодисципліна пошуку святості і – ще меншою мірою – покора священному династичному устрою. З тієї угоди випливали громадянські обов'язки і публічна відповідальність, зіперті на закони» [3, с. 111]. Слід додати, що теологічний чинник не усувався, а модифіковувався у своерідну форму «громадянської релігії», яку можна проілюструвати «своїми» культами богів і ритуалів кожного з міст-полісів.

Коли накласти розроблену Смітом концепцію на ситуацію середини XVII ст., то очевидною стане «несумісність» культурно-політичних генів України та її союзників-протекторів. Ні з деспотичною *ієрархією* султанату, ні з азійсько-візантійським симбіозом царату Козацькій *республіці* домовитися не було жодних можливостей. Формою «порозуміння», котру тільки і здатні прийняти східні сусіди, виявлялася цілковита покора, ба більше – мімікрія / асиміляція. Причому особливо підступною тут була «єдиновірна» і «єдинокровна» Московія. Невипадково обидві авторка виходять на усвідомлення абсолютної чужості, інородності «братнього» народу. І те, що він «по-братньому» пропонує – то навіть не трансформація структури, а її демонтаж, докорінна перебудова за іншими лекалами. Так виявляються особливості неприродного, сказати б, генетичного експерименту: насильницьке прищеплення державному організмові однієї спільноти невластивих йому пагонів (політико-культурних

практик) іншої. Як це відбувалося, а головне, чому не сталося відторгнення й показують обидва твори.

На перше питання глибше й переконливіше (бо на індивідуально-психологічному рівні) відповідає «Бояриня». Те, як її героїня осягає новий стан (національність) й статус, (бояриня) можна взяти за процес адаптації чи, швидше, ініціації «інородця», що має свої етапи. Спочатку Оксана, дослухаючись настанов свекрухи, – «З вовками жий по-вовчи й вий», – мусить навчитися носити місцевий одяг та керуватися властивими жіноцтву нормами поведінки (у побуті й «на людях»). Далі треба засвоїти звичаї і традиції, якими б дивними й навіть дикими ті не видавалися, та опанувати мову. І, нарешті, найважливішою та найскладнішою має бути внутрішня трансформація: докорінні світоглядні, морально-етичні, емоційно-чуттєві зміни покликані, власне, й уможливити народження нової особистості – типової і прийнятної для оточення. У схематичному вигляді таким і постає механізм асиміляції, поглинання однієї (колоніальної) культури іншою (імперською). Приклавши до описаного «механізму» пропоновану сучасними істориками концепцію формування націй, не важко переконатися, що Леся Українка на диво цілісно й послідовно описала її (концепції в основних елементах) зворотний відлік, або ж, кажучи інакше, процес денационалізації. Адже її героїня послідовно втрачає «належність» (одяг, поведінка, мова), «етнічні зв'язки» (традиції і закон) та «почуття» (самосвідомість, світогляд, індивідуальність). Схожий до актуалізованого у «Боярині» мотив, назвемо його, згадавши «Тараса Бульбу», зокрема взаємини Андрія з панночкою, «гоголівським», переодягання / підкорення знаходимо й у «Гетьмані Дорошенку». Там герой, їдучи на аудієнцію до султана, щоб «приподобитись» йому, теж змушений вбиратися у турецьке «фантя».

Якщо ж наміритися відповісти на друге, з вище заявлених питань, то його розв'язання може і найкомпетентнішого історика завести у хащі версій і трактувань. Тому, оминаючи ймовірні, як і неймовірні, історичні пояснення зосередимося лише на літературно-авторських візіях подій.

Л. Старицька-Черняхівська обирає, точніше підхоплює оповідну лінію художнього історіописання започатковану П. Кулішем і продовжену такими його послідовниками як І. Нечуй-Левицький (диалогія «Князь Єремія Вишневецький», «Гетьман Іван Виговський»)

та М. Старицький (романістика й драматургія). Поміж «Чорною радою» та «Гетьманом Дорошенком» можна віднайти навіть сюжетні перегуки, як скажімо у сценах експозиції твору, де в обох випадках задіяно епізод із мандрівним кобзарем. Саме устами людини з народу, а отже, самим народом, оприявнюється головна колізія тогочасного життя і, як стає згодом зрозуміло, то й усього буття нації у часі і просторі: взаємопоборювання, громадянське протистояння двох таборів, двох лідерів, двох Україн. Конфлікт настільки гострий, що порушено не тільки етнічні зв'язки й родове покровенство, але й знято елементарні моральні приписи. Як розпачливо каже Яненко «Тепер і наші гірш татар». А його позиція, за таких обставин, суголосна Кулішевому Череваневі – заховатися з родиною від світу на загубленому в степах хуторі. Схожими міркуваннями, до слова, керуються і молодята у «Боярині», що своє сімейне кубелечко вирішили звити якнайдалі, там, де його точно не зможуть знайти і зруйнувати – аж у Москві. Та омріяну ідилію природного життя порушує реальність.

Означений конфлікт увиразнено не лише впізнаваними й чітко маркованими, географічно-світоглядними векторами Схід – Захід, а й колізіями внутрішнього порядку. Щоправда, перше вирішальним чином визначало друге. Споконвіку Україна була межовою землею, «чимось поміж» двома світами й культурами, їхнім перехрестям, а з історичної перспективи – територією, де випробовувались різні моделі суспільного ладу, але так і не виробилася (власне, не закріпилася, не втрималася) своя. Від початків майже стихійний, однак щораз сильніше усвідомлюваний рух до республіканської ідеї повсякчас спинявся викликами й спокусами протилежних (але для багатьох і привабливих) систем ієрархії та заповіту.

Стрижневий принцип повносправної держави, виведений ще у часи античності, – «Влада і свобода» (як рівноцінні й невіддільні одне від одного) – у тогочасних координатах невинно порушено. На Сході засадничим і навіть природним є нівелювання громадянських і особистих свобод, що незмінно скріплює й легітимізує деспотію. В Україні ж ситуація чи не обернено протилежна: безконтрольна, сказати б, бездумна воля так само цілковито унеможлиблює оформлення владного, точніше, стабільно єдиновладного державного дискурсу, здатного припинити усобиці та подолати анархію. Як з гіркотою висновує Іван Мазепа в



однойменній драмі Л. Старицької-Черняхівської «Свавілля тут, а там тиранство люте... / Тут кожен пан, – там кожен хлоп» [4, с. 206]. В обох випадках маємо зміщення потрібної рівноваги: «там» – влада і неволя, «тут» – влада і сваволя. Не просто сказати яке становище «краще», однак перше, безперечно, життєздатніше, бо не розриває, не руйнує держави зсередини. А парадоксальність і zarazом фатальність українського вибору в тім, що аби зупинити сваволю й зберегти країну, довелося йти у неволю і втрачати державу. І майже паралельно до Мазепиної оцінки вустами московського посланця-боярина письменниця декларує погляд на Україну очима іншого і, тим самим, мотивуючи його зовнішню політику: «Ведь люди тут у вас все худоумны, / Непостоянны, шатость всюду: всяк / В свой дует нос, не крепки вы, сам знешь: / Свой своего воюет, а с того / С соседями нельзя нам жить в приятстве, / Все промысел военный чиним мы» [4, с. 142].

Усе, що чинить Московія в Україні, навіть розруху й насильство, вона схильна пояснювати благом скривдженого. Хоч він, в силу «худоумия» і «непостоянства», може цього й не розуміти, але мусять (!) прийняти, бо то диктовано вищою волею / силою. А суть і природу цієї політики, що з приватного випадку дуже швидко стане загальнодержавною практикою, хапливо пояснює дружині назавжди переляканий боярин «из хохлов» Степан: «Та якби ми негнули тут спину, / То на Україні, либонь, зігнули б / у три погібелі родину нашу / московські воєводи...» [5, с. 526].

Пробуючи перевірити на окреслених авторками моделях історичну аксіому, що «нація ширша (в усіх вимірах від територіально-політичного – до культурного) за державу», то можна пересвідчитись у її відповідності й водночас невідповідності українським реаліям. Нація, що через поразки у війнах відірвалася традицій, змушена або повсякчас відновлювати утрачену тяглість й самототожність (це виявилось безперспективним), або шукати підтримки ззовні. Тобто переймати / приймати традиції іншого. Останнє видавалося не таким уже й трагічним, адже мислилося у категоріях паритетного і, ймовірно, тимчасового союзу. Та швидко довелося пересвідчитися в ілюзорності цих сподівань і навіть більше – фатальності зробленого вибору.

«Протектор» згоден прийняти тільки упослідження. Більше того, як переконує доля героїв драм, українцеві тоді, щоб вижити важко

було знайти іншу альтернативу, ніж упокорення завойовникові. На угоду чужинцеві доводилося не просто поступитися часткою власної суверенності, стаючи, скажімо, васалом-союзником, а свідомо зрікатися усього набуваючи натомість непевного статусу слуги, безправного холопа. «Чеснота принижених – покора», твердить латинське прислів'я. І саме у такій парадигмі й вибудовуватимуться україно-московські (ряд можна продовжити: україно-польські, україно-турецькі) стосунки: пан / сила, сваволя, кривоприсяга – раб / приниження, послух, страждання. Якесь справді одвічно замкнуте коло. Бо жоден із розрахунків не виправдовується: ані на братів-єдиновірців, ані на братів-одноплемінців, ані навіть сторонніх, чужих релігією і родом, заморських владарів.

Саме за таких умовин і закладається ситуація, що її у постколоніальних студіях прийнято означувати відчуттями «ув'язнення на власній території». Від часів «воз'єднання» і аж до розпаду імперії українці змушені були з цим жити. У «Боярині» авторка тільки абсолютизує згаданий принцип, художньо розгортаючи ідею спільного дому для завойовника і завойованого. Милість, що її пропонує Дорошенкові і його підвладним Москва (і яку вони ніяк не годні оцінити) – це життя під високою рукою у великій державі, в її єдиноправильній системі законів, цінностей і традицій. Підданими цієї держави були й обидві письменниці, що у протоколах жандармського нагляду поблажливо іменувалися «малороссийскими сочинительницами». Себе ж у заданій системі координат вони ідентифікували в іще упослідженішому, та водночас і виключно-небезпечному, статусі – статусі в'язня. Принаймні так було підписано відкритого листа, із піджанровим означенням «маленька поема в прозі», двадцятип'ятирічної Лесі Українки до французької громадськості.

Нагодою до появи листа дали тріумфальні відвідини останнім монархом Росії, Миколою II, Парижа. Те з яким ентузіазмом зустрічали царя французи і особливо тогочасні митці здивувало не лише вільну Європу, а й демократичні кола самої Російської імперії. Вражена «гостинністю» зятяних республіканців, виявленої деспоту, Леся Українка й пише згадане послання. У тексті, один із головних акцентів покладено на виявленні справжньої «величі» країни, якою так щиро захоплювалися велемовні європейці. «Чи ви знаєте *славетні побратими* (це звернення в устах «співачки-невільниці

позбавленої імені» (!) набирає особливої виразності), що таке убожество? Убожество країни, яку ви називаєте такою великою? [...] Так, Росія величезна, росіянина можна заслати аж на край світу, не викидаючи поза державні межі. Так Росія величезна, голод, неосвіченість, злочинство, лицемірство, тиранія без кінця, і всі ці великі нещастя величезні, колосальні, грандіозні. Наші царі перевершили царів єгипетських [...]. Ваша Бастілія була ніщо в порівнянні з ними. Приходьте ж, великі поети, великі артисти, подивитися на велич наших бастільських фортець» [6, 8, с. 18].

Прикінцеве звернення примітне у вивершенні каскаду іронії, якою перейнято лист. Зрозуміло, що авторка не намірялася просвіщати або повчати європейців як їм ставитися до Росії, ані у її величі, ані у її нищості. Не апелювала вона й до совісті та почуттів волі, рівності й братерства, котрими прославилася Франція. «Голос душі», який неможливо «згнітити», коли й звернено до когось, то хіба що до вищої справедливості, якою б ілюзорною та не видавалася земному панству. Натомість увесь логічно-мотиваційний ряд і пафос аргументації скеровано на абсолютно не гідне людини урівняння (навіть вивищення) «царства неволі» зі «світом свободи».

Виявлена Лесею Українкою колізія має реальну історичну підоснову, згодом увиразнену і її драматичною поемою. Річ про віковичний цивілізаційно-світоглядний, а також внутрішньо-організуючий, мобілізаційний конфлікт Росії – конфлікт із Заходом. Україна, що поза власною волею, але таки стала частиною Московії / Росії, також була включена у це протистояння. Хоча насправді, і в цьому парадокс і трагедія, її головний конфлікт – конфлікт з імперією. Країна, змушена підтримувати протиприродну боротьбу (у тому філософію і стиль буття), бореться, насправді, з власною природою, а отже, руйнує саму себе. І то чи не сильніше, аніж це робив би завойовник, що подолав / переконав завойованого, крок за кроком, вправно і наполегливо розмиваючи, заміщаючи чужорідними елементами, підмінюючи його справжню сутність. Як спробу викрити цю облуду і замислювала свою історичну працю Леся Українка, покладаючи надію на те, що вона «послужить хоть якимсь “противоядием” тим брошуркам про Хмельниччину і “возсоединение”, що служать досі єдиною історією України на “народных чтениях” і, може, таки трують не раз думку народню. Поряд з тим се буде проба показати органічний зв’язок нашої

недавньої минувшини і її ідеалів з теперішнім нашим становищем і всесвітніми демократичними ідеалами» [2, с. 645].

Зрозуміло, що Московія як патримоніальна ієрархія, а нею вона була від початків і аж до краху 1917 р., найменші паростки демократії та ще й зрощені у національному ґрунті безжально винищувала. У часі ж сумнозвісного «воссоєдиненія» ще доводилося приховувати власні наміри за обіцянками та незначними поступками. Граючи на почутті справедливості, вдалося сформуувати ідею та образ богобоязливого, чесного і милостивого владаря, що може запевнити права й потреби усіх своїх підданців. Власне цей образ (або міф) у самій Московій був настільки потужним, що навіть перетопив усі інші націєтворчі ферменти. Як пише Е. Сміт, у спеціальному розділі під назвою «Російський виняток», «Етнічний міф про “русский народ” ніколи не звільнився від набагато могутнішого ідеалу справедливого царя, батька свого народу, а отже, й династичного міфу про обраність. Під час подальшого розколу 1660-х років етнічний російський міф, здається, краще характеризував поселення старовірів, натомість династичний міф щораз більше відступав від нього і прив'язувався до дедалі ширшої Російської імперії, надто після Петра I і його наступників» [3, с. 123].

Міркування Лєсі Українки, під цим оглядом, оберталися довкола магістральної ідеологеми російського імперського дискурсу, руйнування якого слід починати саме з осердя. «Хотілось би, – окреслює авторка задум майбутньої праці, – *фактично* доказати (цитатами з автентичних джерел, що зовсім можливо), як сама *М[осква]* прищепляла, з великим трудом, правдами й неправдами, віру в те, ніби все зле робиться без відома царя, та обіцянками замилювала очі, тут же *свідомо* збираючись не додержати їх. Хотілось би викрити всю ту деморалізацію, що вносила вона в наш народ. [...] Маю замір скористати з усіх вільнолюбивих традицій, які ще можна тепер знайти в нашій етнографії (втім мені стають у великій пригоді праці Драгом[анова]), та доказати, що політика царів була завжди однакова по духу від Алекс[ея] Мих[айловича] до Ник[олая] II і що чим виразніша була індивідуальність царя, свідомість його і *самостійність* супроти “панів” і всяких “злих порадників” (чим більше він “все знав”), тим гірше діставалось від нього Україні, бо тоді він *сам* напускав на неї всяку галич (прикладі Петро I, Катерина II, Ник[олай] I)» [2, с. 644]. Саме абсолютна,

усюдисуща і в потузі своїй незбагненна влада, закріплена постаттю володаря, виступає опонентом, власне незборимою стороною конфлікту, в якому довелося брати участь героям обох письменниць. Показово, що самого царя серед дійових осіб у творах немає. І це лише підсилює всі атрибути сакралізації (аж до межі демонізації) влади, про які йшлося вище. Отже маємо очевидний випадок фантомного персонажа, котрий, усе ж, виступає одним із головних емоційно-змістових центрів оповіді.

У «Гетьмані Дорошенку» діють поплічники царя. І то діють у спосіб, з якого Московія користала в усіх своїх закордонних оборудках: шантаж, лестощі, обіцянки. Розіграно й улюблену, а в українських обставинах, майже безпрограшну карту зіткнення непримиренних таборів: Дорошенка і Самойловича. Обом пропонувалися однакові умови і той, хто перший на них пристане та переконливіше доведе власну відданість і отримає підтримку. Виграв, зрозуміло, останній, адже принциповості й відкритій рішучості опонента протиставив зброю у політиці значно потужнішу – хитрощі, схильність до у тім числі й моральних компромісів, угодництво.

Коли у ще не цілком приборканій Україні доводилося задіювати імперський принцип «розділяй і владарюй», то у себе, в Московії, влада уже не ховалася. Надії, які плекав Степан у розрахунках допомогти покривдjenим намісниками-воєводами землякам розбиваються об глухий мур обурення й погорди. Марність сподіванок на високу ласку доводить уже сам спосіб у який Степан хоче звернутися до царя, подаючи листа-клопотання привезеного козаком Яхненком: «Як буде він під чаркою, то, може, / я догоджу йому, він часом любить / пісень “черкаських” слухати, та жартів, / та всяких теревенів, не без того, / що й тропака звелить потанцювати» [5, с. 531].

Уже сам психологічно-поведінковий ракурс спілкування – наказ / забаганка – виконання / самоприниження – виключатиме порозуміння, а тим паче компроміс. Та й сам лист, переданий у такий своєрідний «дипломатичний» спосіб – це всього лиш смиренне прохання ображених іногородців на яке владар може (і навіть повинен) не зважати. «Москва сльозам не вірить», згадує Степан відоме російське прислів'я, забуваючи, щоправда, (чи не навмисне?) проказати його до кінця, – «а кров бере».

Важливо, що на проблемі недовіри, як стрижневій в україно-російських узаєминах, Леся Українка планувала зупинитися у згаданій брошурі окремо, заявляючи: «Покажу як “москаль віри не діймає” від початку аж досі» [2, с. 644]. Загалом становище Степана при царі, мимоволі, але коротко і точно, окреслює людина зі сторони, з Батьківщини (!) Яхненко: «пахоля». Саме у такому ракурсі потішних (і покірних) хохлів, українців і готові сприймати в Московії, ні на мить не забуваючи, однак, про «шаткость (зрадливість) малороссийскую». Як звиряється Яхненкові співрозмовник: «Нам не вірять» тому й «з очей спустити нас надовго не зважаться» [5, с. 528].

Спосіб, у який контролюють рабів, простий, але дієвий – страх. Переконаливо його дію на прописано в епізоді з листом і грошима, що їх Оксана хоче надіслати посестрі-братчиці в Україну. Мотивуючи своє прохання відмовитись і від наміру допомагати комусь на Батьківщині, і спілкуватися з рідними та друзями, Степан наводить усе той же аргумент – страх, смертельна загроза існуванню. Загалом окреслене почуття стає визначальним, аж на рівні інстинкту, в житті молодого подружжя.

У традиціях ієрархічної держави усе, що має васал, включно з життям, належить правителю і за найменшу провину чи й підозру в нелояльності буде відібране. Божий намісник, котрий з ласки наділяє підданців владою і матеріальними благами вимагає, натомість, цілковитої відданості й сліпого послуху. І це його високе право, адже інші в усьому залежні. Це як угода з дияволом: варто щось узяти і вже належиш йому назавжди. Так, у відповідь на благання Оксани рятуватися втечею, Степан, як найсильніший аргументів, наводить і той, що ніяк не зможе повернути отримане дарувальнику. Не випадково, і Старицька-Черняхівська прописує це особливо виразно, у знак «прихильності» цар обіцяє Дорошенкові та його полковниками і боярські шапки, і «вотчини», і «казну». Все, аби тільки облишили «марити» ефемерною самостійністю і єдністю країни, долю якої, насправді, уже вирішено на вищому рівні. А поразка гетьмана, як політичного лідера, обумовлюється тим, що він не зміг забезпечити матеріальних, потреб свого народу: «Забувся я, що хліб миліше волі, / Забувся я, що власнеє життя / Вам кожному миліш життя Вкраїни. / Хай гине все: аби-но пампушки / Та ситий борщ були вам! Дурню, дурню, / І марнодум, і блазню навісний» [4, с. 171].

Один з головних конфліктів вибудовано саме на протиставленні громадського й особистого, духовного та матеріального. За цією шкалою згруповано персонажні лінії вищого – еліта (обов'язок) – чернь (потреби) – та нижчого, персонального рівнів – Дорошенко, Мазепа (ідея, гідність, саможертвність) – Прися, Самойлович (бажання, влада, насолода). Останнє, як це і буває у житті, перемагає. Бо такі цінності й простіші, приємніші, й зрозуміліші, ближчі загалові. Але тріумф Самойловича, і головний герой це бачить з усією виразністю подоланого ницим ошуканством лицаря, – це тріумф раба, що сп'янілий від перемоги, навіть не добачає у ній зерен майбутньої поразки: «Рабами всіх поробить він навіки, / Продасть усе і переможе всіх, / Не духом, ні, всіх переможе хлібом» [4, с. 186]. До слова, одним із наскрізно-символічних образів драми є образ пшениці, яку все ніяк не можуть зібрати завжди голодні (!) поселяни. Збіжжя витолочується кінями, горить у вогнях постійних воєн, або попросту грабується.

Більшість з тих, хто перейшов на службу до ворога, як писала Леся Українка – поетеса, «продався за лакомство нещасне, за розкóші». Хоча чи не кожен намагається пояснювати свій вибір політичними, особистими, навіть патріотичними мотивами, але ніколи не визнає закидів у зраді, пристосуванстві чи просто доленосній помилці, засліпленні. Недарма ж у суперечці з Іваном Перебийним, якою, по суті, й відкривається твір, Степан, боронячи гідність покійного батька, подає саме це, найпоширеніше виправдання: «Не зраджував України мій батько! / Він їй служив з-під царської руки / не гірш, ніж вороги його служили / з-під царської корони» [5, с. 497].

Письменниці тут вдалося передати одну з ключових колізій українського життя. Для багатьох, і то насправду не найгірших громадян Козацької республіки, їхня країна переставала бути їхньою долею. «Чужим панам служити в ріднім краю / він не хотів, волів вже на чужині / служити рідній вірі» [5, с. 498], – завершує Степан апологію батька і свою власну, до речі, теж. Королівська Польща, а згодом ще більше царська Московія давали можливість облишити попереднє життя й знайти собі інше – краще, безпечніше, багатше перспективами. Та чи було, могло бути те, інше, справжнім?

Буття Степана, як і його родини (його і дружини; сестра завезена до Московії юною, брат уже там народився, а мати готова померти), є

гранично неприродним, адже він живе несправжнім, не своїм життям, а отже, фактично не живе – існує. Тому неминучими стали зрушення не лише в громадсько-політичній, а й особистій площині. Ословлений елліном Піндаром етичний принцип, що ліг в основи європейської цивілізації, – «Стань тим, чим ти є!», у заданих умовах не працює. Степан не може бути діяльним учасником власного життя, керувати ним. Він об'єкт, яким маніпулюють, а не суб'єкт здатний до самостійної дії. Він постійно сподівається, що якимось (чи не само собою) все там на Україні «утихомириться». Його поведінка нагадує дитячу реакцію на небезпеку – заплющити очі й усе минеться. Власне, доказів інфантилізму в діях та психології героя чимало. От хоча б згадати спосіб у який він намагається здобути прихильність батюшки-царя, вручаючи тому супліку з України: за гарну поведінку слід очікувати відповідної нагороди. Як видається, у цьому напрямі слід шукати й джерел того переконання, що українці (як діти) абсолютно не здатні до самоорганізації, а відтак, і належного облаштування й забезпечення власного існування.

Мислення у категоріях свободи не можливе для імперської людини не тільки зі страху перед системою, частиною якої вона мусить почуватися. Посутніми видаються й чинники психологічного, екзистенційного плану. Ця філософська система оперує, завдяки Ж.-П. Сартру, поняттям «страху свободи», під яким розуміється стан, що очікує індивіда на шляху до визволення; більше того, зазвичай зупиняє його рух у вказаному напрямі. Адже свобода, це не тільки незалежність, але й, і то перш усього, тягар відповідальності за свою долю. У випадку ж героя «Боярині» все ускладнено ще й обов'язками перед родиною. Тому на розпачливе прохання Оксани облишити все й тікати світ за очі, стати, хай і знову в чужих землях, вигнанцями, паріями, блукачами, але *вільними*, чоловік може відповісти тільки запереченням. Бо і там буде те саме.

А взагалі, чи існував вихід із глухого кута, у якому на той час опинився українець? Приреченість Козацької республіки, вочевидь, не залишала йому жодної громадсько-політичної альтернативи, навіть, коли на чолі стояв сильний лідер. Це й показала Л. Старицька-Черняхівська. Але поразку великих гетьманів Дорошенка та Мазепи (в однойменній драмі 1928 р.) вона пояснює не тільки зовнішніми чинниками. Значною мірою провина лежить і на самих українцях. Звідси, очевидно, й романтичний поділ персонажів на позитивних та



негативних, диктований вірою, що активними діями можна змінити світ. Насправді ж Самоїлович, як і ті, хто перекинулись до нього, зрозумівши за ким майбутнє, всього-навсього типові люди свого часу. До слова, таким, «типовим», і мабуть, зумисне, змальовано у «Боярині» й Степана.

Підхід, задіяний у «Гетьмані Дорошенку!», геть інший. Героїчна доба, якою було для українців XVII ст., передбачала наявність героїчних постатей, котрими, зрозуміло, керують високі й не менш героїчні пристрасті. Так свідома настанова на героїзацію напяму кореспондувала з намаганням, через возвеличення національного духу, національної історії піднести їх до реєстрів і навіть трагедії світового духу й всезагальної, універсальної історії. Більше того, в особі протагоніста драми бачимо спробу увиразнення пасіонарної людської волі, що повстає проти трагедії історії.

Окреслені завдання надавалися до реалізації у концепції сильного героя, що стала стрижневою для драматургії Л. Старицької-Черняхівської. Чи не повсюдно її герой – герой дії, особистість волюнтаристського типу (сліди читаного в молодості Ніцше?), цільна, зрозуміла, приваблива. Здається, авторка заповзялася перевірити можливості людської стійкості, здатності підпорядковувати індивідуальне життя вищій меті – суспільству, ідеї, історії. Усе це теж значною мірою вплив романтизму з його думкою про виняткову постать чи генія (політичного діяча або філософа, митця), годного бути посередником між нацією та новими ідеями й духовними обрядами справедливого світу. До компетенції «обраного», висунутого й визнаного громадою лідера, входить і завдання трансформації ідеї у віру, більше того, спроби реалізувати їх.

Зрозуміло, що останній етап найважче дається до втілення. А все через те, що мається до діла з найтоншою субстанцією, простором, власне, помежів'ям теоретичних засновків та життєвої реальності. В гуманітаристиці цей феномен пояснюють дуалістичною протиположністю «філософії історії» (високі ідеї і наміри) та «політичної практики» (квапливі дії і насильство). З непереборними труднощами у досягненні мети повсякчас стикаються герої Л. Старицької-Черняхівської. І омріяний ідеал соборної самостійної України для Дорошенка так і лишається нездійсненою мрією. Хоча для переведення її у дійсність він зробив усе, що міг і навіть більше. На

жах таким православним пацифістам як Степан з «Боярині» правобережний гетьман навіть (і про це згадує героїня Лесі Українки) наважився розв'язати братовбивчу війну, прикликавши на поміч непримиренних ворогів Христа – турків і татар. Та однак програв. Причиною поразки, і тут письменниця сміливо пішла проти панівної у тогочасній науці народницької концепції, чи не в усьому є посполитий люд, маса, юрба. За всі свої зусилля й саможертвовність героїня дістає лишень нерозуміння, відчуження, ненависть: «Клянуть мене за те, що в боротьбі / На долю їх припав нещасний жереб? / А чи ж здобув без жертви волю хто, / Чи хто добув її без сліз і крові, / Чи хто розбив словами кайдани / І визволив лиш ласкою з неволі?» [4, с. 155].

На цьому рівні проявляється ще одна наскрізна, також цілком романтична, лінія конфлікту – протистояння одиниці та громади. Услід за Кулішем переакцентовано у новому контексті, ідею загальнонаціонального лідера, довкола якого в кризові моменти історії, належить об'єднатися не тільки його ідейним соратникам з числа вищих верств, а й усій спільноті. Саме звідси, через урядування свідомої власної місії еліти лежить шлях і до сильної держави. Прихильником цього виступає у творі генеральний писар Мазепа, що повсякчас схиляє гетьмана до рішення узяти на себе всю повноту влади. Однак довершити задумане, після вдалого першого кроку, ані його патронові, ані, як дізнаємося зі згаданої драми 1928 р., самому Іванові Степановичу не судилося. У «Івані Мазепі» протистояння черні (темного, несвідомого низу) та старшини (освічених верхів) продовжено й навіть, у світлі більшовицького перевороту 1917 р., загострено.

Класове протистояння відіграло помітну роль в українській історії модерних часів, як і загалом в історії європейських країн. Розумінню цього сприяли соціалістичні теорії, поширені на рубежі XIX – XX ст. Віддаючи належне політичним складникам названих учень, вихідці зі станового дворянського середовища (колишньої старшини) Л. Старицька-Черняхівська та Леся Українка, однак, узялися за художнє дослідження «помислів і чинів» своїх далеких предків. Остання з названих авторок, більше зважаючи на просвітницький характер запланованої історичної брошури, ніж на власний інтерес, планувала розглянути, як публіцистка київського соціал-демократичного гуртка, проблему суспільних низів у інтернаціональному аспекті. І ось її головні резони: «Спинюся на

спілці запорожців з Булавиним та іншими бунтовщиками і виведу з того можливість спільності інтересів черні української навіть з москалем, тільки з “чорним” або “сірим”, та не з “білим”. Я можу виразити свій погляд на історію підмосковської України такою перифразою Маркса: “Ми гинули не тільки від клясового антагонізму, але й від недостачі його” – хотілось би доказати сю тезу, та, звісно, се залежатиме від снаги» [2, с. 644].

Доводити обрану тезу авторка, проте, не стала – ні в тому часі, ні пізніше. Навпаки, вона робилася щодалі, то переконливішою самотійницею, прихильницею «виступів на власну руку», без спілки з сусідами на будь-якому з рівнів соціальної драбини. Конфлікт поміж особистістю і юрбою, що так по-художньому яскраво намітився в «Одержимій» (до 1902 р., часу підготовки брошури, була написана тільки ця річ), стане у її драматургії одним із магістральних. А життя і змагання простолюду, особливо у творах на теми з минулого, відійде не те що на другий, а третій чи навіть четвертий план. Це спостереження можна поширити і на доробок її близької подруги. О. Забужко, тут, розташувавши історичні твори Старицької-Черняхівської у тематично-хронологічній послідовності (від доби Хмельниччини і аж до часів декабристських рухів та Кирило-Мефодіївського товариства), пропонує на їхнє ідейно-світоглядне означення, до речі в контексті розмови про «Бояриню», цікаву і, думається, присутню дефініцію: «белетризована історія еліт» [1, с. 385–386].

За такого підходу, драми письменниць постають ще й спробами пояснення і увиразнення ролі («Бояриня») та реабілітації («Гетьман Дорошенко») української старшини. В описуваній епосі почалися незворотні зміни у суспільстві Гетьманщини, які можна назвати трансформацією (чинний й інший термін – «асиміляція») національно-станових призначень і ролей. Раніше вільний козак – «сам собі пан» – ставав дворянином, поступово входячи у загальноімперське середовище «служилых людей». Лицар обертався на чиновника. У світоглядному вимірі це можна показати через зміну / заміну ідей свободи (утім й від матеріальних благ; Леся Українка тут говорила про зразки «комуністичного господарства»), рівності й обов'язку (тільки перед Богом і Вітчизною) на ідеї влади й власності (утім й над ближнім своїм і його майном; процес закріпачення) та служіння государю, який і гарантує всі ці блага.

Водночас, незважаючи на поразку, якої зазнають герої творів, їхні (творів) фінали виявляють чи, точніше, залишають простір для надії. Умираючи, Оксана заповідає чоловікові жити заради майбутнього знедоленої України; тільки це ще й підтримує героїню у передчутті неминучого: «Борцем не вдався ти, та після бою / подоланим подати пільгу зможеш, / як ти не раз давав... [...] / колись там... знов зібравшись до бою, / вони тебе згадають добрим словом... / а як і ні – не жалуй, що поміг» [5, с. 558].

Увесь цей прикінцевий епізод також можна інтерпретувати не тільки у футурологічному, а й конкретно-історичному вимірі. Відсутність можливостей збройно обстоювати долю власної країни (останнім гетьманом, який до цього закличе, стане І. Мазепа) не означає відмови від боротьби за неї іншими способами. Після краху Козацької республіки лицарів шаблі змінять лицарі пера і слова. У цьому ж напрямі міркував історик М. Шкандрій, переконуючи, що «Одна з ідей («Боярині». – Р.С.) полягає у тому, що розвиток національної свідомості та опозиційної політики можна здійснювати навіть в україноморалізованому середовищі, вдаючись до “негероїчної” діяльності» [7, с. 313]. Щоправда, наведене твердження дослідник найперше приміряв до часу написання твору, часу авторки і її рефлексій над ним.

Фінал «Гетьмана Дорошенка», значно утім пафосніший та прозоріший, трактує означені речі у загальному схожому контексті. Здеморалізований крахом держави та занапащенням для неї життям, герой отримує слова потіхи й надії з вуст алегоричного образу матері-вітчизни. Її запевнення, що його зусилля і пролита кров не минуть на марне він заслужив за найбільший чин патріота: «Україні / Ти дав минуле, сину, і воно / Уродить нам прийдешнє» [4, с. 193]. А в розмові з тестем Яненком, до історичного виправдання своїх дій, гетьман отримує і духовну сатисфакцію і, водночас, через апеляцію до стражденної долі Христа, легітимізацію. Виявляється, що згідно вищих законів, земна поразка, якою б нищівною вона не видавалася, згодом може обернутися набагато потужнішим звершенням, яскравим прикладом й натхненням величного подвигу: Бува – перемагає й подоланий [...] / Душі своєю силою. Та сила / Не умира, вона живе й живе, / І душі всіх запалює, й єднає, / І перемогу вічно добува» [4, с. 186].

Певність, що людина, яка бореться і страждає, неодмінно лишається переможцем, абсолютна. Обставини, фатум, навіть Божий

промисел, нічого не може виправдати бездіяльності та байдужості, сну розуму і серця. Особливо виразною ця ідея постає в інтерпретації Лесі Українки. У неї вона отримує додаткове посилення й розширення через актуалізацію, зовсім відкинутого Л. Старицькою-Черняхівською, прихильницею поважного, скерованого на пошуки позитивного, усвідомленого, єдиного змісту минулого, концепту «іронії», як сенсу історії. Трагедія її героїв, і вигаданих (Оксана, Степан), і реальних (Дорошенко, Яхненко), не так особиста, як історична. На щоб не зважилися ці люди, їхні зусилля тут і тепер, у практичному часі будуть даремними. Козацька республіка приречена, а разом з нею приречені й вони – її діти. А що можна протиставити відносному, реальності, що не піддається «направленню»? Тільки власну волю скеровану у вищі, не підвладні земному виміри буття. Інакше кажучи, первинне й визначальне – вічне, а не історичне. І в якийсь із найгостріших моментів – душевної муки, а не збройної боротьби (!) – героїня «Боярині» розуміє це з усією очевидністю.

### *Література*

1. Забужко О. *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. Київ: Факт, 2007. 640 с.
2. Косач-Кривинюк О. *Леся Українка. Хронологія життя і творчості* / Репринт. вид. Луцьк: ВАТ Вол. обл. друк., 2006. 928 с.
3. Сміт Е. *Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка.* / Пер. з англ. П. Тарашук. Київ: Темпора, 2010. 312 с.
4. Старицька-Черняхівська Л. *Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари*. Київ: Наук. думка, 2000. 848 с.
5. *Українка Леся. Драматичні твори*. Київ: Дніпро, 1989. 761 с.
6. *Українка Леся. Збір. тв.: У 12 т.* Київ: Наук. думка, 1975–1979.
7. Шкандрій М. *В обіймах імперії: Російська та українська літератури новітньої доби.* / Пер. з англ. П. Тарашук. Київ: Факт, 2004. 496 с.

### *References*

1. Zabuscho O. *Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka v konflikti mifologiy* [Ukrainian in conflict of mythology]. Kyiv, 2007. 640 p. (in Ukrainian).
2. Kosach-Kryvyniuk O. *Lesia Ukrainka: Khronolohiia zhyttia i tvorchosti* [Lesya Ukrainka: Chronology of life and creation]. Lutsk, 2006, 929 p. (in Ukrainian).
3. Smit E. *Kulturni osnovu nacji. Ierarhia, zapovit i respublika.* [The Cultural Foundations of Nations: Hierarchy, Covenant and Republic]. Kyiv, 2010. 312 s. (in Ukrainian).
4. Starytscha-Chernachivska L. *Dramatichni tvory. Prosa. Poesia. Memyary.* [Dramatic works. Prose. Poetry. Memoirs]. Kyiv, 2000. 848 p. (in Ukrainian).

5. Ukrainka Lesia. *Dramatichni tvory*. [Dramatic works]. Kyiv, 1989. 761 p. (in Ukrainian).
6. Ukrainka Lesia. *Zibr. tv.* [Collection works]. Kyiv, 1975–1979, vols 1–12. (in Ukrainian).
7. Schandryi M. *W obymach imperii. Rosiyska ta ukrainskha literaturu novitnoi doby* [Russian and Ukrainian literature of new times] Kyiv, 2004. 496 p. (in Ukrainian).

**Serhiy Romanov. «Boyarina» by Lesya Ukrainka and «Getman Doroschenko» by L. Starytscha-Chernachivska: the Text's Dialog over Comparison History-philosophy Conceptions.** In this article the two historical drams of Ukrainian writers of the break of the XIX and XX centuries are outlined. The article focuses on cultural, social and psychological aspects of historical period middle of XVII centuries in Ukraine. The main problem in the artistic works of both writers is loss independence by Kossack Republic (the current name of Ukraine) because of aggression Moscovia (the current name of Russia). For the L. Starytscha-Chernachivska's art conception is very important to show political and military way capture by Moscow monarchical despotism free but unlinked kossack's higher social class. This writer draws attention to real historical events (civil wars, invasion of Turkish Sultan in East Ukraine, relationship with Poland) and real historical persons (P. Doroschenko, I. Mazepa, Mechmed IV). For the Lesya Ukrainka art conception is very important to show the typical man's of the era individual reactions on time call. So the heroes of this writers is fictional characters.

**Key words:** history, art, life, death, enemy, war, dignity, duty.

---

Романов Сергій Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID ID: 0000-0003-1404-4584*; *sergmr@ukr.net*

УДК 821.161.2-1.09Українка

Лариса Семенюк

### **Візія любові у творчості Лесі Українки в контексті українській літературній традиції**

У статті підсумовано дослідження любовної традиції в українській літературі, окреслено найбільш загальні тенденції й закономірності у підходах до цієї теми митців різних літературних епох – від середньовіччя до модернізму, розкрито діалектику розуміння любові у творчості Лесі Українки. Наголошено, що письменниця у своїй поетичній та драматичній творчості

---

© Семенюк Л., 2018